

Tidligere i Tidsskriftet

Formidling og helseopplysning – en farlig bedrift?

Hvilke farer knytter seg til populærvitenskapelig formidling? Dette er temaet for en lederartikkel i Tidsskriftet nr. 5/1957 (s. 222–3). Lederen diskuterer faren ved at samfunnet får et trivielt bilde av hva som ligger til grunn for forskning og vitenskapelige «sannheter». Med tankevekkende aktualitet spør man om gevinstene ved helseopplysning oppveier «den psykiske påkjenning og de bekymringer som skyldes sykdomsfrykt og elvopptatthet».

POPULÆRVITENSKAPENS FARER

Få vil i dag benekte at såkalt populærvitenskap har sin misjon. Den gir lekfolk visse opplysninger om resultater av ren og anvendt forskning, og skulle således sette ikke-fagmannen i stand til å vurdere verdien av forskning, gi ham forutsetninger for å forstå at forskning er nødvendig, og for å gå med på at penger ofres på denne sektor av kulturlivet. Den generelle horisontutvidelse som følger med bedret innsikt hentet fra populærvitenskapelige fremstillinger må i et demokratisk samfunn også anees som et gode. Når mengden av populærvitenskapelige bøker og artikler som år om annet offentliggjøres, er forholdsvis betydelig, tør man nok ta dette som tegn på at denne virksomhet fyller et behov.

I den almene begeistring for populærvitenskapens positive sider har man imidlertid vært tilbøyelig til å overse visse av dens farer, som i det lange løp kan føre til at fordelene vil overskygges av manglene. Ser vi foreløpig bort fra spesielle farer ved den medisinske populærvitenskap og betrakter all populærvitenskap under ett, så er det ett forhold som gjelder generelt: Skal vitenskapens resultater bli forståelige for det alminnelige publikum, må de forenkles, populariseres. Forenkling er da også det første krav til en populærvitenskapelig fremstilling. Men herav følger to ting som hver for seg er betenkelige. For det første får lekmannen ingen riktig forståelse av hvordan de fremlagte resultater er vunnet, av hvilket møysommelig arbeid en enkelt eller en rekke forskere har nedlagt for å løse selv et tilsynelatende enkelt problem, hvilke praktiske og tankemessige hindringer som har måttet overvinnes før løsningen er funnet. Følgen er at publikum får inntrykk av at vitenskapelig forskning i grunnen er en liketil affære, som nær sagt hvem som helst med noenlunde intellektuell utrustning kan greie. Et slikt syn er sannsynligvis blant annet en medvirkende årsak til den økonomiske undervurdering av akademiske yrker i vårt samfunn (i det senere en del diskutert i pressen). Vitenskap og kunst er nær beslektet, ikke minst med hensyn til de personlige egenskapene som kreves av utøveren. I stedet for at vitenskapen sees i en slik sammenheng, går tendensen i retning av å betrakte forskning på linje med nær rutinemessige former for arbeid, manuelle og intellektuelle. Når man så ofte støter på en komplett mangel på forståelse for hva som kreves av personlige egenskaper for at vitenskapelig forskning skal gi resultater, må nok dette til dels tilskrives at publikum ikke gjennom de populærvitenskapelige fremstillinger har fått noen forståelse av hva vitenskap er, og hvilke krav forskningen stiller til sine utøvere.

Det annet færemoment ved de fleste populærvitenskapelige fremstillinger har sammenheng med det første. Behovet for forenk-

ling fører med seg at problemer som ennå er under debatt, fremstilles som løst. En av mange mulige forklaringer velges ut som best egnet. Leser får ikke forståelse av hvordan en oppfatning, populært kalt «vitenskapelig sannhet», sjelden eller aldri er definitiv, men vil skifte etter som fortsatt forskning bringer nye data som belyser problemene. Heller ikke blir han klar over at observasjonene er en ting for seg, og at de arbeidshypoteser som bygges på disse som ledetråd for fortsatt forskning, er en helt annen sak. Faren ved dette ligger i dagen. Den misforståtte oppfatning av hva en «vitenskapelig sannhet» er, fører til at den ikke-sakkyndige mister sin tillit til vitenskapen når han ser hvor kortlivet mange «sannheter» er. Her ligger kanskje den største fare ved den moderne populærvitenskap, fordi den i det lange løp vil tendere til å nedbryte respekten for vitenskapen, til tross for at det i alminnelighet innrømmes at forskning er av avgjørende betydning for fremskritt på alle områder.

Det finnes ikke noen enkel løsning på disse vanskeligheter. Skal de populærvitenskapelige fremstillinger ikke føre til uheldige resultater som vi må frykte, er det imidlertid klart at det er uomgjengelig nødvendig at publikum får bedre forståelse av hva forskning er, hvordan forskere arbeider, og av hvor relative alle «sannheter» er. Det er betydelig vanskeligere å skildre dette i en populær fremstilling i forenklet form enn å berette om interessante resultater av forskningen. I det lange løp er sikkert vitenskapen og samfunnet bedre tjent med vederheftige og noe tyngre fremstillinger for lekfolk enn med for sterkt forenklete «populære» skildringer. Om de første krever større innsats av leseren, vil de ikke som de siste så lett lede til vrangforestillinger hos publikum.

For den medisinske gjelder det samme som for annen populærvitenskap. I tillegg har den sine spesielle problemer. Publikums orientering om nye «epokegjørende» midler har satt mang en kritisk læge i en vanskelig situasjon når han skal forsøke å korrigere en populærvitenskapelig oppfatning. Et særlig spørsmål med vidtrekkende konsekvenser står vi overfor i opplysningsvirksomheten om forskjellige sykdommer. Sannsynligvis vinnes, takket være denne propaganda, en del liv og arbeidsår ved at diagnosen er en alvorlig sykdom stilles tidligere. Men man må spørre seg om dette oppveies av den psykiske påkjenning og de bekymringer som skyldes sykdomsfrykt og selvopptatthet skapt av propagandaen. Også i denne må i ethvert fall det relative understrekes. Den ensidige vinning på det somatiske område kan lett overskygges av tap på de, tross alt viktigere, psykiske felter av menneskelivet, viktigere ikke bare for den enkelte, men også for samfunnet som helhet.